

ลักษณะเพลงพื้นบ้านอีสานเพื่อการสร้างสรรคบทเพลงวงซิมโฟนิค

Characteristics of Isan Folk Songs for Creating Music of Symphonic Bands

อัครวัตร เชื้อมกลาง¹, ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์²

Akarawat Chaumklang¹, Sakchai Hirunrax²

Received: 11 January 2021

Revised: 4 March 2021

Accepted: 26 April 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การเรียบเรียงบทเพลงพื้นบ้านอีสานพร้อมคู่มือสำหรับการสอนวงซิมโฟนิกระดับพื้นฐานและระดับกลาง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะเพลงพื้นบ้านอีสานเป็นข้อมูลในการเรียบเรียงสำหรับวงซิมโฟนิค โดยการศึกษาเอกสาร ข้อมูลออนไลน์ และการสัมภาษณ์ จากนั้นวิเคราะห์เนื้อหาด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์ ตีความเอกสารต่างๆ ตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดการวิจัย ตามหลักการวิเคราะห์ดนตรีพื้นบ้านและดนตรีสากล มีผลการศึกษาดังนี้ การเลือกบทเพลงในการเรียบเรียง ได้ทำการคัดเลือกทำนองจากบทเพลงพื้นบ้านอีสานที่เป็นที่นิยมในการบรรเลง เป็นเพลงที่นำมาประกอบการแสดงฟ้อนรำ นำมารวมเข้าเป็นบทเพลงชุดอีสานสวิท ตามรูปแบบโครงสร้างบทเพลงแบบตะวันตก ได้แก่ แข็งบั้งไฟ, แม่ฮ้างกล่อมลูก, เตย (สามจังหวัด) และลำเพลิน นอกจากการวิเคราะห์บทเพลงพื้นบ้านอีสานแล้ว ยังทำการวิเคราะห์ทำนองช่วงเชื่อม และการวิเคราะห์เทคนิคในการบรรเลง ได้แก่ จังหวะ ซิฟจร บันไดเสียง ทำนอง ทำนองช่วงเชื่อม เสียงค่าง และสำเนียง รวมถึงท่อนเพลงของบทเพลงพื้นบ้านอีสาน เพื่อตีความเปรียบเทียบในเชิงพหุวัฒนธรรม ใช้เป็นข้อมูลและองค์ประกอบที่เหมาะสมในการสร้างสรรค์บทเพลง สำหรับวงซิมโฟนิคต่อไป

คำสำคัญ: ลักษณะ, เพลงพื้นบ้านอีสาน, สร้างสรรค์, วงซิมโฟนิค

Abstract

This study reports the analysis of the characteristics of Isan folk songs for creating music for symphonic bands. The study was designed with a qualitative approach. The data were collected by analyzing related documents, online data, and interviews. Qualitative analysis was also employed in the interpretation processes of the data. Both music and folk music principles were used in the data analysis with the consideration of the scope of the study. The results were as follows. In terms of song selection, the music was selected considering its popularity in the

¹ อาจารย์ประจำ, หลักสูตรสาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

² อาจารย์ประจำ, สาขาวิชาดุริยางคศาสตร์ คณะดุริยางคศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

¹ Lecture, Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Mahasarakham University, E-mail: Akr.a@hotmail.com

² Lecture, Faculty of music, Bankokthonburi University

uses of traditional performances in the Isan region. The selected songs were arranged in the name of "Isan Suite" which was a western composed symphonic consisting of "Seng Bung Fai", "Mae Hang Klom Look", "Tei Sam Jung Wa", and "Lum Plern". Moreover, transitional theme and composition techniques including rhythm, pulse, scale, melody, transitional theme, drone harmony, and articulation were also studied with a multicultural point of view to present Isan folk music that could be performed in symphonic bands.

Keywords: characteristics, Isan folk song, Creation, Symphonic band

บทนำ

ดนตรีคือศิลปะที่มีการสร้างสรรค์ผ่านความคิด จินตนาการ แรงบันดาลใจ และภูมิปัญญาจากอดีตถึงปัจจุบัน จนเกิดเป็นแบบแผนอันเป็นที่ยอมรับในนานาอารยประเทศ ดนตรีเป็นสิ่งที่มีความค่าทางสุนทรียะ ทำให้เกิดความรู้สึกในทางดีงาม จึงเกี่ยวเนื่องกับปรัชญาทางสุนทรียศาสตร์ ซึ่งพิจารณาถึงความสวย ความงาม ความดี และความไพเราะ อันเป็นคุณค่าของดนตรีด้วยความสวยความงาม มิใช่ว่าจะสัมผัสได้เฉพาะทางตรงเท่านั้น แม้ในดนตรีที่เราสัมผัสทางหูอย่างเดียวก็มีความสวยงามอยู่ด้วยเช่นกัน ท่วงทำนอง เสียงลีลา และความไพเราะนั้นเองเป็นความสวยงามของดนตรียิ่งมีลักษณะดังกล่าวนี้คือ ประณีตละเอียดละไม และสูงส่งเพียงใด ความสวยงามของดนตรีก็ยิ่งมีมากขึ้นเพียงนั้น ส่วนความดีของดนตรีนั้นมองเห็นได้ไม่ยาก ผู้ที่ชอบฟังดนตรีหรือนักดนตรีย่อมสามารถมองเห็นความดีของดนตรีได้ทุกคน (สัจด์ ภูเขาทอง, 2536)

รัฐบาลไทยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชาติ โดยอนุรักษ์ฟื้นฟูและเผยแพร่ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ศิลปะ ประเพณี ภูมิปัญญา ภาษาไทย และภาษาถิ่นที่มีอัตลักษณ์และความหลากหลายผ่านช่องทางต่างๆ เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของชาติ พร้อม

ทั้งสนับสนุนการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย เพื่อกระตุ้นกระแสนิยมวัฒนธรรมไทย (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2562) การอนุรักษ์วัฒนธรรมเป็นหน้าที่ของคนในพื้นที่ที่จะสรรหาวิธีอนุรักษ์ รวมถึงวิธีสืบทอดวัฒนธรรมให้ยังคงอยู่ด้วยวิธีการต่างๆ แนวคิดการสร้างสรรค์ผลงานจากวัฒนธรรมพื้นถิ่นให้เป็นสากล ประยุกต์ผ่านการนำเสนอที่เป็นรูปแบบสากล รวมทั้งวิธีการสืบทอดและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นถิ่นให้เป็นที่เข้าใจของอารยชน วิถีทางวัฒนธรรมดนตรีของมนุษย์ตั้งแต่โบราณกาลในแต่ละพื้นที่นั้น ล้วนถูกสร้างสรรค์จากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เพื่อเติมเต็มให้มีชีวิตที่ดีและสมบูรณ์ อีกทั้งความเชื่อที่อยู่คู่กับวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้น การศึกษาทางด้านดนตรี ทำให้เรารู้จักดนตรีในถิ่นฐานต่างๆ มากขึ้น โดยในประเทศไทยเรียกดนตรีในพื้นที่ว่า ดนตรีพื้นเมือง หรือดนตรีพื้นบ้าน

มนตรี ตราโมท (2540) ได้ให้ความหมายของเพลงพื้นเมืองหรือดนตรีพื้นบ้าน ว่า หมายถึงเพลงของชาวบ้านในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นจะมีการร้องเล่นที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพของท้องถิ่นนั้นๆ เพลงพื้นบ้านว่าเพลงพื้นบ้าน พื้นเมืองหมายถึงเพลงที่ชาวบ้านร้องเล่นกันมานานโดยเฉพาะในยุคสังคมแบบเกษตรกรรม มีการถ่ายทอดด้วยปากหรือสังเกตจำเอาเอง มักไม่ทราบชื่อผู้คิดท่วงทำนองของแต่ละเพลง การ

ร้องมีทั้งการร้องแบบคนเดียวหรือร้องเป็นกลุ่ม (อเนก นาวิกมูล, 2548) กล่าวคือ เพลงพื้นบ้าน คือ เพลงที่เกิดขึ้นจากคนในพื้นที่นั้น ร้อง เล่น และทำกิจกรรมจากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม รวมถึงความเชื่อในพื้นที่นั้น เพื่อเติมเต็มให้ชีวิตมีความสมบูรณ์ เป็นสิ่งที่กระทำสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน

การศึกษาทางด้านดนตรี ทำให้เข้าใจดนตรีในถิ่นฐานต่างๆ มากขึ้น ดนตรีมีการพัฒนาแนวคิดทฤษฎี เกิดการสร้างสรรคดนตรีที่มีระเบียบแบบแผน โดยเฉพาะหลักการของดนตรีตะวันตก การศึกษาวิเคราะห์ดนตรีในพื้นที่ต่างๆ อาศัยหลักการวิเคราะห์ข้อมูลโดยอ้างอิงข้อมูลจากระบบของดนตรีตะวันตก การสร้างสรรค์ผลงานดนตรีสมัยใหม่ การประพันธ์หรือเรียบเรียงบทเพลง นิยมใช้หลักการเรียบเรียงโดยคำนึงถึงองค์ประกอบทางดนตรีตามแบบดนตรีตะวันตก ในปัจจุบัน แนวคิดในการผสมผสานดนตรีต่างวัฒนธรรมเป็นที่แพร่หลาย เราเรียกดนตรีประเภทนี้ว่า ดนตรีร่วมสมัย (Contemporary Music) การนำแนวคิดที่คล้ายคลึงกันของดนตรีต่างวัฒนธรรม มาเป็นแนวคิดร่วมในการเรียบเรียงบทเพลงในเชิงสร้างสรรค์ เกิดเป็นผลงานแปลกใหม่ในเชิงประยุกต์

วีรชาติ เปรมานนท์ (2537) ให้ความหมายของดนตรีร่วมสมัยว่า เป็นดนตรีที่ใช้ทำนอง ลีลา สำเนียง สีสัน และความรู้สึกแบบใดแบบหนึ่ง หรือผสมผสานไม่จำกัดประเภทของดนตรีที่ใช้ คีตลักษณ์ ทฤษฎีหลักการ และวิธีการประพันธ์

วิบูลย์ ตระกูลฐาน (2558) ได้กล่าวถึงการพัฒนาดนตรีโดยรวมเอาองค์ประกอบดนตรีพื้นบ้านของ “บาร์ตอก” ว่าโครงสร้างดนตรีที่เป็นแบบแผนดั้งเดิมและเสียงของดนตรีศตวรรษที่ 20 มาไว้ด้วยกันเป็นดนตรีมีลักษณะเฉพาะตัว เขาเชื่อว่าดนตรีพื้นบ้านช่วยให้ดนตรีมีอิสระจากระบบ

เสียงเมเจอร์และไมเนอร์ โดยทำนองเพลงพื้นบ้าน มีลักษณะใกล้เคียงกับโมดเพลงโบสถ์หรือโหมดของกรีกโบราณและเป็นโหมดที่ใช้กันดั้งเดิม เช่น โหมดเพนทาทอนิค ทำนองพื้นบ้านมีอิสระมาก ด้านโครงสร้างจังหวะและการเปลี่ยนอัตราจังหวะ บาร์ตอกเรียบเรียงดนตรีพื้นบ้านโรมาเนียและฮังการีใหม่โดยใช้แนวประกอบซึ่งมีเสียงกระด้าง

เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี (2536) อธิบายถึงการศึกษาองค์ลักษณะและองค์ประกอบดนตรีพื้นบ้านควรพิจารณาจากลักษณะทั้ง 5 ประการ ได้แก่ 1) จังหวะ เป็นศิลปะการจัดระเบียบของเวลาของเสียง ไม่ว่าจะเป็นการเน้นเสียง ความซ้ำเร็ว เมื่อมารวมกันแล้ว จะทำให้เกิดผลหลากหลายของจังหวะ อันเป็นผลโดยตรงต่ออรรถรสในการรับรู้ 2) ทำนอง เป็นส่วนของดนตรีที่มีอิทธิพลต่อฟังในด้านของสติปัญญา ผู้ฟังมักแยกแยะความแตกต่างระหว่างเพลงหนึ่งกับอีกบทเพลงหนึ่งโดยอาศัยทำนองเป็นส่วนสำคัญ องค์ประกอบที่สำคัญของทำนอง ได้แก่ ความสูง-ต่ำ และความสั้น-ยาวของเสียง 3) การประสานเสียง องค์ประกอบของดนตรีส่วนนี้ เกิดจากการนำเสียงมาบรรเลงซ้อนกันหรือพร้อมกัน การซ้อนกันของเสียงจะพบในแนวตั้ง หรือเวลาเดียวกัน การประสานเสียงมีส่วนช่วยอย่างยิ่งในการอุ้มเสียงให้เกิดพลังทางอารมณ์ อันเป็นองค์ประกอบที่ละเอียดอ่อน ที่ช่วยเกื้อหนุนความงามของบทเพลง 4) สีสันเสียง ได้แก่คุณลักษณะเฉพาะของแหล่งกำเนิดเสียง ความหลากหลายไม่ว่าจะเป็นวิธีการบรรเลง วัสดุที่ใช้ทำเครื่องดนตรี รูปทรง ขนาด ล้วนส่งผลโดยตรงต่อสีสันของเสียงดนตรี และ 5) คีตลักษณ์ รูปแบบของเพลงเป็นเสมือนกรอบที่รวมเอาจังหวะ ทำนอง การประสานเสียง สีสันของเสียงให้เป็นไปตามเป้าประสงค์เดียวกัน

การที่จะสร้างสรรค์ผลงานทางดนตรีจากดนตรีพื้นบ้าน จึงจำเป็นต้องศึกษาหาข้อมูล

เพื่อที่จะเป็นองค์ประกอบสำคัญในการที่จะสื่อถึงขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของคนในพื้นที่นั้น ให้นักดนตรีและผู้ฟังได้เข้าใจในบทเพลงที่บรรเลง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาวิจัย ลักษณะของเพลงพื้นบ้านอีสานเพื่อสร้างสรรค์บทเพลงวงซิมโฟนิค เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะเพลงพื้นบ้านอีสานเป็นข้อมูลในการเรียบ-เรียงบทเพลงสำหรับวงซิมโฟนิค ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางดนตรีของชาวอีสานในสังคมพหุวัฒนธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะเพลงพื้นบ้านอีสานเป็นข้อมูลในการเรียบ-เรียงบทเพลงสำหรับวงซิมโฟนิค

วิธีการศึกษา

การศึกษาและวิเคราะห์เพลงพื้นบ้านอีสาน มีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาความเป็นมาเพลงพื้นบ้านอีสานจากการฟัง การค้นคว้าจากตำราและการสอบถามเกี่ยวกับประเภทของเพลงพื้นบ้านแต่ละพื้นที่ของภาคอีสานและศึกษาบทเพลงจากการฟังทั้งจากซีดีและอินเทอร์เน็ต รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านอีสาน (อย่างไม่เป็นทางการ) และคัดเลือกบทเพลงที่มีความเหมาะสม

2. วิเคราะห์ลักษณะเฉพาะขององค์ประกอบที่สำคัญของเพลงพื้นบ้านอีสาน โดยใช้หลักการวิเคราะห์ตามหลักทฤษฎีดนตรีตะวันตก

ผลการศึกษา

1. บทเพลงพื้นบ้านที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ คัดเลือกจากเพลงที่เป็นที่นิยมและเป็นเพลง

ใช้ในการประกอบการแสดงฟ้อน-รำของชาวอีสาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ลำเพลิน มีจังหวะที่เราใจชวนให้สนุกสนาน ก่อนการลำเรื่องในช่วงหัวค่ำจะมีการนำเอารูปแบบของวงดนตรีลูกทุ่งมาใช้เรียกคนดู กล่าวคือ จะมีนักร้อง (หมอ-ลำ) มาร้อง เพลงลูกทุ่งที่กำลังเป็นที่นิยมในขณะนั้น มีหางเครื่องเต้นประกอบ นำเอาเครื่องดนตรีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ เช่น กีตาร์ คีย์บอร์ด แซกโซโฟน ทรัมเปต และกลองชุด โดยนำมาผสมผสานเข้ากับเครื่องดนตรีเดิม ได้แก่ พิณ แคน ทำให้ได้รสชาติของดนตรีที่แปลกออกไป



ภาพที่ 1 ตัวอย่างทำนองลำเพลิน

แม่ฮ้างกล่อมลูก (ลายใหญ่) เป็นลายแคน หมอแคนพื้นบ้านในอดีตได้พัฒนามาจากเพลงกล่อมเด็กของคนอีสานในสมัยก่อน คนอีสานสมัยก่อนเวลาให้ลูกนอนเปลจะเรียกว่า “นอนอู” ซึ่งเป็นสำเนียงภาษาอีสาน ขณะที่กล่อมลูกนอนผู้เป็นแม่เป็นยาย หรือผู้ที่มีอายุมาก ก็จะร้องเป็นทำนองบทกล่อมของคนอีสาน ดังบทกล่อมบางตอนที่ว่า “นอนสาเล่า บุตตาแม่สิกก้อม นอนอูแก้วสาแล้ว แม่สิกกวย อ้อ อ้อ แม่ไปไฮหมกไผ่มาหา แม่ไปนาหมกปลามาป้อน แม่ไปสอนหมกฮวกมาหา” ซึ่งกล่อมเป็นทำนองสำเนียงภาษาพูดของคนอีสาน จากนั้นไม่นานเด็กที่นอนในอูก็จะเคลิ้มหลับไป บทกล่อมอันเยือกเย็นนี้เองเป็นแนวทางให้ศิลปินผู้มีอารมณ์ศิลป์ในยุคสมัยนั้นนำทำนองบทกล่อมนี้มาร้อยเรียงเป็นเสียงดนตรี มีเจตนาบรรยายให้เห็นถึงสภาพหญิงม่ายที่ต้องทนต่อความทุกข์ยากลำบากในการเลี้ยงดูลูกและการทำมาหากิน

โดยลำพังคนเดียว บรรเลงเป็นลายแคนได้ทั้งลายน้อยและลายใหญ่



ภาพที่ 2 ตัวอย่างทำนองแม่ฮ้างกล่อมลูก

ลายเต้ย เป็นลายแคนที่ใช้ประกอบการลำ ที่เรียกว่า “ลำเต้ย” ซึ่งเป็นการลำที่แทรกอยู่ในช่วงของการที่เรียกว่า “ลำล่อง” กล่าวคือในขณะที่หมอลำกำลังลำล่องตามทำนองลำไปเรื่อยๆ นั้นจะมีการเต้ยสลับกลอนลำไปเป็นช่วงๆ เพื่อเพิ่มความสนุกสนานและเนื้อหาสาระของการลำ การเต้ยจะมี 3 แบบ คือ เต้ยธรรมดา เต้ยโขง และเต้ยพม่า ปกติจะเริ่มที่การเต้ยแบบธรรมดาก่อน แล้วจึงจะเป็นเต้ยพม่าและเต้ยโขงสลับกันไป



ภาพที่ 3 ตัวอย่างทำนองเต้ย

เซิ้ง คำว่า “เซิ้ง” หมายถึง การฟ้อนรำ เช่น เซิ้งกระติบ หรือทำนองเพลงชนิดหนึ่ง เรียกลำเซิ้ง เซิ้งทั่วไปมี 3 แบบ คือ เซิ้งบังไฟ เซิ้งเต้านางแมว และเซิ้งเต้านางดั่ง การเซิ้งนี้มักจะเป็นกลุ่มย่อย ตั้งกระบวนแห่ไปขอปัจจัย เพื่อร่วมทำบุญงานวัด มีการร้องนำโดยผู้นำ และมีการร้องรับโดยกลุ่มคนที่อยู่ในงาน และมีการนำมาประกอบการแสดงบนเวที



ภาพที่ 4 ตัวอย่างทำนองเซิ้ง

เพลงพื้นบ้านอีสานส่วนใหญ่ จะมีโครงสร้าง 3 ท่อน คือ

1) ท่อนเกริ่น เปรียบได้กับท่อนเปิด (Opening) ของดนตรีตะวันตก

2) ท่อนทำนองหลักและแปรทำนอง เปรียบได้กับท่อนนำเสนองานทำนองหลัก (Exposition) และ (Theme and variation)

3) ท่อนโอ เปรียบได้กับท่อนจบของบทเพลง (Finale)

2. ลักษณะขององค์ประกอบของบทเพลงพื้นบ้านอีสาน

เพลงพื้นบ้านอีสานเกิดจากภูมิปัญญาของปราชญ์ทางดนตรีของชาวอีสาน มีลักษณะเฉพาะขององค์ประกอบดนตรีที่สำคัญ อันเป็นที่มาของแนวคิดในการสร้างสรรค์บทเพลง ประกอบไปด้วยองค์ประกอบดังต่อไปนี้

จังหวะ (Rhythm)

จังหวะที่นิยมใช้ในดนตรีพื้นบ้านของชาวอีสาน เป็นจังหวะแบบอัตราจังหวะ 2 (Duple time) หรืออัตราจังหวะ 2/4 แต่ในบางครั้ง การบรรเลงบทเพลงมีการใช้อัตราจังหวะเป็น 2/2 หรือ C cut ขึ้นอยู่กับลายหรือทำนองของบทเพลง

ชีพจร (Pulse)

ในจังหวะของดนตรีพื้นบ้านอีสาน เป็นจังหวะที่มีเอกลักษณ์ การเน้นจังหวะจะเน้นที่จังหวะหลัง โดยการเน้นจังหวะยกหรือจังหวะขัด (Syncopation) ลักษณะของชีพจรจึงมีการโยนจังหวะ และอาจมีความคล้ายคลึงกับจังหวะสวิง (Swing) ของดนตรีแจ๊สในบางทำนองเพลง ทั้งนี้ชีพจรของเพลง อาจขึ้นอยู่กับการบรรเลงที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

บันไดเสียง (Scale)

ดนตรีพื้นบ้านอีสาน ใช้บันไดเสียงเพนทาโทนิคไมเนอร์ (Pentatonic minor) กฎุญแจประจำหลัก (Key Signature) ที่นิยมใช้คือ a minor, g minor และ d minor ส่วนการใช้โหมดนิยมใช้โหมดไอโอเนียน (Ionian) โหมดมิกโซลิเดียน (Mixolydian) หรือบางครั้งใช้โหมดลิเดียน (Lydian Mode) ในการสร้างสรรค์บทเพลง

ทำนอง (Melody)

การดำเนินทำนองของเพลงพื้นบ้านอีสาน นิยมดำเนินแบบข้ามขั้น (Disjunct) มากกว่าการดำเนินแบบตามขั้น (Conjunct) สาเหตุอันเนื่องมาจากทำนองหลักเพลงพื้นบ้านอีสาน (ลายโบราณ) บรรเลงอยู่ในบันไดเสียงเพนทาโทนิค ซึ่งมีเสียงเพียง 5 เสียง และมีการพัฒนาทำนองโดยการแปรทำนองหรือทางแปร (Variation)

ทำนองช่วงเชื่อม (Transitional theme)

เป็นทำนองที่เปรียบเสมือนลูกส่ง ไปยังท่อนต่อไป หรือส่งให้ลงจบ ทำนองช่วงเชื่อมของ

เพลงอีสานนั้นมีอยู่หลายทำนอง เช่น เตื่อนางเตื่อ เตื่อนางเตื่อ เตื่อนางเตื่อ เตื่อเตื่อนางเตื่อ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีทำนองช่วงเชื่อมที่ส่งไปสู่การไหลลื่น ล้ำ หรือการหย่าของเครื่องดนตรีต่างๆ ทั้งในส่วนเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน และดนตรีสากล เช่น แซกโซโฟน คีย์บอร์ด เป็นต้น



ภาพที่ 5 ตัวอย่างทำนองช่วงเชื่อม 1



ภาพที่ 6 ตัวอย่างทำนองช่วงเชื่อม 2

เสียงค้ำ (Drone harmony)

เสียงค้ำหรือเสียงประสานยืน เป็นลักษณะเฉพาะของการบรรเลงของแคน คล้ายคลึงกับปี่สก็อต หรือ Pipe Bag ที่มีเสียงเสียงประสานยืน ไปพร้อมกับการบรรเลงทำนอง

การออกสำเนียง (Articulation)

การบรรเลงดนตรีของชาวอีสาน เป็นการบรรเลงจากทำนองของเพลงร้อง ลักษณะการออก

เสียงหรือสำเนียงจึงคล้ายกับการขับร้อง ลักษณะอีกอย่างหนึ่งคือการจาดหรือจาด เป็นลักษณะการออกเสียงที่เน้นหัวเสียง เพื่อให้ผู้คนหันมาสนใจในการแสดงดนตรี คล้ายคลึงกับ Marcato accent หรือ Sforzando ซึ่งเป็นเครื่องหมายการออกสำเนียงของดนตรีตะวันตก

อภิปรายผล

ลักษณะของเพลงพื้นบ้านอีสาน หากวิเคราะห์จากองค์ประกอบทางดนตรีแล้ว สามารถวิเคราะห์ตามหลักของดนตรีสากล อันได้แก่ จังหวะ ซีพจร บันไดเสียง ทำนอง ทำนองช่วงเชื่อมเสียงค่าง และสำเนียง รวมไปถึงการวิเคราะห์โครงสร้างของบทเพลง ซึ่งสอดคล้องกับสุกิจ พลประถม (2538) ได้กล่าวถึงลักษณะของเพลงพื้นบ้านอีสานว่า เป็นศิลปวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมานานในชนเผ่าต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในภาคอีสาน เพลงพื้นบ้านอีสานที่นิยมเล่น จะมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ซึ่งแตกต่างจากภาคอื่นๆ ลักษณะของเพลงพื้นบ้านอีสานโดยทั่วไปมี ดังนี้

1) เพลงพื้นบ้านอีสานจะใช้บันไดเสียงแบบห้าเสียง (Pentatonic Scale) 2) ท่วงทำนองจะเป็นทางบันไดเสียงไมเนอร์ จึงแฝงด้วยสำเนียงค่อนข้างจะให้อารมณ์เศร้า 3) การประสานเสียงเพลงไม่มีระบบ แต่สามารถบอกถึงลักษณะบันไดเสียงเป็นแบบไมเนอร์ 4) ทำนองเพลงเป็นประโยคสั้นๆ สามารถบรรเลงซ้ำหลายๆ ครั้งตามความต้องการของผู้บรรเลง จึงสามารถบรรเลงได้นานเท่าใดก็ได้ 5) ความช้า-เร็ว ของจังหวะอยู่ในระดับปานกลาง ไปจนถึงจังหวะค่อนข้างเร็ว 6)

โครงสร้างของทำนองประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ ทำนองเกริ่น ทำนอง หลัก (Theme) และทำนองย่อ (Motive) หรือทำนองแปร (Variations) 7) ทำนองเพลงพื้นบ้านชาวบ้านเรียกว่า “ลาย” สืบทอดโดยการจดจำ ไม่มีการบันทึกโน้ตเพลง และไม่ค่อยมีการแต่งเติมลาย จึงทำให้มี “ลายเพลง” จำนวนไม่มากนัก

สรุป

เพลงพื้นบ้านอีสานเกิดจากภูมิปัญญาของปราชญ์ทางดนตรีของชาวอีสาน มีลักษณะเฉพาะขององค์ประกอบดนตรีที่สำคัญ อันเป็นที่มาของแนวคิดในการสร้างสรรค์บทเพลง การที่จะสร้างสรรค์ผลงานทางดนตรีจากดนตรีพื้นบ้าน จึงจำเป็นต้องศึกษาหาข้อมูล เพื่อที่จะสื่อถึงขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของคนในพื้นที่นั้น ให้นักดนตรีได้เข้าใจและตีความความหมายของบทเพลงผ่านการบรรเลง สื่อไปยังผู้ฟังให้ได้รับอรรถรสทางดนตรี ในเรื่องของจังหวะ ซีพจร บันไดเสียง ทำนอง ทำนองช่วงเชื่อมเสียงค่าง สำเนียง ซึ่งมีความเป็นเอกลักษณ์ อันเป็นวัตถุดิบชั้นยอดในการเรียบเรียงหรือประพันธ์เพลง เป็นการอนุรักษ์เผยแพร่วัฒนธรรมทางดนตรีในสังคมพหุ-วัฒนธรรม

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษานี้ ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ปีงบประมาณ 2563 และขอขอบพระคุณคณาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี. (2536). *วิธีการศึกษาดนตรีพื้นบ้านอีสาน*. ขอนแก่น: คณะศิลปกรรม-ศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มนตรี ตราโมท. (2540). *ดุริยางคศาสตร์ไทย ภาควิชาการ*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ครั้งที่ 3 เชนเตอร์.
- วิบูลย์ ตระกูลฮั่น. (2558). *ดนตรีศตวรรษที่ 20*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีระชาติ เปรมานนท์. (2537). *ปรัชญาและเทคนิคการแต่งเพลงร่วมสมัยไทย*. กรุงเทพฯ: คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สัจด์ ภูเขาทอง. (2539). *การดนตรีไทยและทางเข้าสู่ดนตรีไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: เรือน-แก้ว การพิมพ์.
- สุกิจ พลประถม. (2538). *ดนตรีพื้นบ้านอีสาน*. อุตรธานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2562). *คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- อเนก นาวิกมูล, ณรงค์ชัย ปิฎกรัษฎ์. (2550). *เพลงพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ สารคดี ในนาม บริษัทวิริยะธุรกิจจำกัด.